

"ואתם הדבקים" (ע"פ משנת הראי"ה זצ"ל)

הרב בן-ציון עמר

א. הקדמה

ההתגלות המתמדת שהאלוק מתגלה אלינו קשורה קשר ישיר בצורות ההיכרות הפוטנציאליות הטבועות בנו, השכליות, והרגשיות. אילו לא נטע בנו האלוק צורות אלה לא היתה לנו תפישה בעצם קיומו, כיון שרק ע"י רצונו הטוב להתגלות אלינו יש בנו את הכח להכירו.

לא פעם בדרך לימודנו בביהמ"ד, בעבודת ה' היום יומית שלנו, מעורפלות אצלנו צורות ביטוי אלו, ואיננו יודעים האם הן מחויבות בעבודת ה' שלנו, אם כן עד כמה ניתן להשתמש בהן?

על זאת הורה לנו ה"נשר הגדול" בהלכי יסודי התורה (פ"ב ה"ב).
"והיאך היא הדרך לאהבתו וליראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב, ומשבח, ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול..."

בתמצית דבריו הורה לנו המורה כיצד ניתן להשתמש בשני כוחות אלה: בהתבוננות השכלית בעמל רב, במעשי ה' והנהגותיו וברואיו, וזו מחויב המציאות שתוליד אהבה ותאוה לידיעת השם הגדול, ושאינן לנדבך השכלי כח ליצור קרבת ה' יחידי, אלא בשיתוף עם נדבך האהבה והתאוה הרגשי.

ב.

אומרים הז"ל (ברכות לח):

ת"ר מה הוא אומר: "המוציא לחם מן הארץ" רבי נחמיה אומר: "מוציא לחם מן הארץ".

כשמתבוננים אנו במחי מעין זו שענינה נוסחה זו או אחרת שתיקנו הז"ל צריכים אנו להקשיב קשב רב לרעיונות הנובעים מתוך המשפטים, המילים ואולי אף האותיות. רעיונות עמוקים ונשגבים, שאין לדעת אם שכל אנוש מסוגל להכילם, ולא לחינם ביטאו הז"ל רעיונות אלו בנוסחאות הברכות או התפילות וכ"ו וכינסום לתוך מילה או משפט בהקשרים השונים. אומנם טיפה מן הים ניתן בכ"ז להבין ואולי אף להגשים בצד המעשי.

יסוד היסודות בעולמו של אל עליון הוא ההתבוננות בבריאה והתקשרותנו אליו דרך הנהגותיו בעולמו, וההתענגות הרוחנית במעשיו. ועל זאת מעמידים אותנו הז"ל בדבריהם (ברכות דף לה.) "קודש הלולים לה' מלמד שטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם" וע"פ הסברו של הראי"ה בפירושו "עין איה" נראה שבעצם האכילה יכול האדם להתענג על ה' בשני צורות רוחניים שונים: האחד, בהשקפה הרוחנית החודרת על מעשה ה' וחכמתו בעצם היצירה, והשני, בעצם ההכרה בחסדי הבורא על עמידתו וקיומו במה שנוגע לנפשו ע"י מוצא

פי ה'. אמנם כ"ז הוא בגדר הכרת הטוב האלוקי המושפע בבריאה כולה, הכוללת את ההנאה הגשמית הקיומית ואיתה את ההנאה הרוחנית מההשכלה אל חכמת היצירה, והיא ההתבוננות במעשיו. ועל כך תיקנו חז"ל שתי ברכות שונות, לפניה ולאחריה, המורות על שתי הסתכלויות שונות: לפני האכילה יש להתבונן ביצירה ודרכה לעשות היכרות עד היוצר, ולאחר האכילה, מה נתנה אכילה זו, ההודאה על המשך הקיום האיתני. ואת זו ניתן לראות בנוסחת הברכה, שברכה ראשונה מתייחסת אל הבורא ואל גדולת פעולת הבריאה, ויש בה צד של שבח הבורא, וברכה אחרונה, יסודה במידת הכרת הטוב, וההודאה על חסדיו עם בריותיו. וע"כ אמרו חז"ל במאמר אחר (שם בגמרא): "אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו מעל", חסרון הברכות מורה על חסרון יסודי בהשקפה, העדר הכרת הטוב שהוא יסוד עבודת ה' של האדם, והוא העדר תעודת הברכה האחרונה, ועם זאת קיים חסרון בהבנת היסוד הרוחני והיא דעת אלקים בארץ, שכל ההנאות בעולם לא ימלאו את תעודתם אלא למטרה זו, שפירושה התבוננות במעשי ה' בפרט ובכלל. מעתה יובן השורש "מעל" בהקשר הזה שפירושו "שינוי" התכלית, וחסרון הברכות מראה על השתמשות בבריאה, לא לתעודה שאליה נוצרה, וזוהי הפיכת מטרת הבריאה שהיא דעת אלקים בארץ למטרה פרטית גשמית בלבד, וע"כ זהו שינוי המטרה שפירושו מעילה.

ג.

זוהי דרכו של אברהם אבינו כדברי הגמרא (סוטה דף י.): "ויטע אשל בבאר שבע" ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר פרדס וחד אמר פונדק, בשלמא למ"ד פרדס היינו דכתיב: "ויטע", שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים, אלא למ"ד פונדק מאי "ויטע"? כדכתיב: "ויטע אהלי אפדנו וגו'". "ויקרא שם ב' אל עולם" אל תקרא ויקרא אלא ויקריא, מלמד שהקריא אברהם שמו של הקב"ה בפי כל עובר ושב, כיצד? לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו, אמר להם וכי משלי אכלתם משל אל עולם אכלתם, הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם". ויש לשאול, מה ראה אבי האומה להחדיר את האמונה בבורא דוקא בדרך זו? נראה שתפש את הדרך הנוחה ביותר להכרות הבריות עם האלוקות. היצירה האלוקית הגורמת לאדם עונג גשמי, היא איפוא מסוגלת לגרום לו עונג רוחני ולהביאו למדרגת יראת הרוממות, הוא אברהם אבינו שהכיר את בוראו מתוך עצמו, מגדיל ומאדיר את האמונה בבורא דרך יצירותיו. וזוהי גם השקפת חז"ל שתקנו ברכה לפני ואחרי האכילה.

ד.

אלא שהתבוננות בבריאה מבססת את האמונה בשתי ראיות שונות.
הראיה בפועל וראיית הפעולה.

והן הן רמוזות בשתי הנוסחאות המובאות בברייתא הנ"ל "המוציא" או "מוציא", האחת היא ההסתכלות המדעית בפעולות ה', והאחרת היא ההסתכלות הרגשית והיא ראיית הפועל. זו המדעית יסודה בשכל מונח, התבוננות שכלית בהנאת ה' בעולמו, דרך הנהגות החסד שיסודן בקיום העולם, זן ומפרנס לכל מקרני ראמים ועד ביצי כינים, וכיצד

האדם מתגמד ליד כל נסיון של התערבות בהנהגה זו, ודרך הנהגות החכמה כדוגמת מהלכי ההיסטוריה הבנויה על השגחה על עם ישראל לכל אורכה: מיציאתו של אברהם אבינו מאור כשדים, דרך השעבוד במצרים, מעמד הר סיני, כניסתו לא"י, מלחמותיו בה וקיומו בארץ ישראל לאורך כל שנות הגלות כאשר לאורך כל אותו זמן מתקיים בנו "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו". וכדוגמת האדם המורכב מגוף ונפש, עירוב של קודש וחול, חכמת גוף האדם בפרט וחכמת הבריאה בכללותה, המסודרים בסדר מופתי שכל התערבות אנושית מסוגלת לפגום בסדר האלוקי, התנהגות בע"ח בבריאה, טורף ונטרף, "והארץ לעולם עומדת". וכן בהנהגת הצדק והיושר האלוקי בין בני"א ובין האומות העובר דרך עיני בני"ד של אדם ומושלמת ע"י בני"ד של שמים כדברי הפסי' (שמות כ"ב, ז') – "ונקי וצדיק אל תהרוג כי לא אצדיק רשע".

ניתוח כל המערכות הנ"ל מביא להכרה באלוקות בפועל.
אמנם על הראיה הנ"ל בנויה בהכרח ראייה רגשית הגורמת לבעירה פנימית, והיא סיבת ההשתוקקות אל ה' ודביקות בו יתברך מצד עצם כבודו ורוממותו.
ועם זאת יש לדעת שההתבוננות השכלית לחודה אין בה די מהותיות להביא אותנו להשתוקקות אל ה', כיון שכל חשבון וחקירה שכלית שבעטיים הגענו להכרות עם הבורא, מרומם הוא ה' מעל כל חשבון, ואז תגיע ההשתוקקות לבורא לשיא גדולתה.

ה.

בעולמנו מוכרות לנו שתי הכריות אלה, ההכרות הפרטית שכלית התלויה בהוכחה, כשבדאי בטל דבר בטלה אהבה, בטלה הוכחה בטלה הכרות עם הבורא, וכזו אסור שתהיה ההכרות שלנו עם הבורא בלבד, כיוון שמול כל חקירה כזו קיימת חקירה הפוכה, וכדברי הירושלמי (ברכות פ"א ב', ה"ג): "שכל דבר שאינו מחוור מביאים עליו ראיות ממקומות רבים". אלא על בסיס הכרות זו החקירתית חייבים אנו לבנות נדבך נוסף והוא הכרות הרגשית או ההרגשית פנימית וזו שתכונתה המיוחדת שהיא חתומה וטבועה טבע בלתי הפך, היוצרת ודאיות פנימית, וקשר של שייכות ודביקות קשר של חיים מלאי אושר רוחני כדכתיב: "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם – חיים כולכם היום", והיא אופיינית לנו כעם ה' ובגינה נקראנו "בנים אתם לה' אלוקיכם", שיש בנו את טבע האב, ואז קרויים אנו בנים, ומה שנשאר הוא להוציא מן הכח אל הפועל את אותו טבע סגולי. וכדוגמת הפגישה בין אם לבנה האבוד שאין בפגישה זו שום סימן והוכחה, כי אם הכרות של טביעות עין בלבד, והרגשת קרבה לא מובנת וכדברי הגמרא (בבא מציעא כ"ג:) המבחינה בין סימן לטביעות עין.

ורק ע"י נדבך חשוב זה ששורשו טמון בנקי הפנימית המהותית המבוסס על אותה התבוננות שכלית ניתן יהיה להבחין בין קודש לחול, בין טמא לטהור, בין השקפה כזו או אחרת שבכוחה לכלות כל חלקיק של קדושה לבין ההשקפה התורנית שבכוחה להביא את האדם למעלות רוחניות גבוהות.

מעתה יובן החילוק בין "המוציא" ל"מוציא" שכשנברך "מוציא לחם מן הארץ" על מה יתרכז שבחנו לבורא, אין אנו מזכירים את הפועל, הבורא, אלא את פעולתו שהוציא לחם מן הארץ ומכך תהיה התפעלותינו ואין לנו התייחסות מיוחדת אליו יותר מאשר לפעולתו וכל רצוננו הוא להכיר את הפעולה ולהסכים לפרטיה וזו ההסתכלות השכלית, היצירית, שדרכה נתענג על ה' דרך יצירותיו, והנהגותיו בעולמו. משא"כ כשנברך ה"מוציא לחם מן הארץ" בה"א הידיעה אין התרכזותנו בפעולה כי אם בפועל ומכך תהיה התפעלותנו ועל זה יתרכז שבחנו, וע"כ באה ההדגשה בה"א הידיעה שמעצם הדגשת הפעולה אנו מפנים עיניים משתוקקות לפועל ומתפעלים מעוצמת גדולתו, וכאן עומדים אנו מול הרגשת ההשתוקקות הפנימית הנפשית אל כבוד ה' "לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו" שהוא למעלה מכל ההוד המשוער של הפעולה היצירית, המבוססת על האמונה השכלית. אותה שאיפת הלב מעומקא דליבא, זוהי אותה התנוצצות האור הפנימי המצוי בטבענו ובסגולתנו כאומה ישראלית, וזו יוצאת אל הפועל ע"י סיקול המכשולים ועידון החלק הקשיח שבלב, והיא עולה מאליה כשלהבת, יונקת ממרומי עליון, כדברי נעים זמירות ישראל "צמאה לך נפשי כמה לך בשרי".

(עין איה" ברכות, ח"ב סעיפים א', ג', י"ז).